

Dženita Sarač-Rujanac

*Izgradnja u vrijeme obnove
Hidrocentrala u Bogatićima na rijeci Željeznici –
od “općinskog trgovačkog preduzeća”
do “objekta opštredržavnog značaja”*

Dženita Sarač-Rujanac
IZGRADNJA U VRIJEME OBNOVE
HIDROCENTRALA U BOGATIĆIMA NA RIJECI ŽELJEZNICI –
OD “OPĆINSKOG TRGOVAČKOG PREDUZEĆA”
DO “OBJEKTA OPŠTEDRŽAVNOG ZNAČAJA”

HISTORIJSKE MONOGRAFIJE

Knjiga 29

Izdavač:

Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju
Podgaj 6, 71 000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina
<https://iis.unsa.ba>

Glavna i odgovorna urednica:

Dr. Hana Younis

Recenzenti:

Prof. dr. Zijad Šehić

Dr. sc. Saša Ilić

Prof. dr. Mirza Džananović

Na koricama:

Izgradnja hidrocentrale u Bogatićima,
fotografija iz Zbirke fotografija Arhiva Bosne i Hercegovine

ISBN 978-9958-649-71-4

CIP zapis dostupan u COBISS sistemu
Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH
pod ID brojem 59254790

UNIVERZITET U SARAJEVU – INSTITUT ZA HISTORIJU

Dženita Sarač-Rujanac

IZGRADNJA U VRIJEME OBNOVE

Hidrocentrala u Bogatićima na rijeci Željeznici –
od “općinskog trgovačkog preduzeća”
do “objekta opštredržavnog značaja”

Sarajevo, 2024.

Mojoj sestri Dženani

SADRŽAJ

Predgovor	7
I Obnova Bosne i Hercegovine nakon Drugog svjetskog rata i planovi elektrifikacije u prvim poslijeratnim godinama	19
II Jedna ideja Gradske uprave Sarajeva	55
1. Hidrocentrala na rijeci Željeznici – ideja o trgovačkom preduzeću grada Sarajeva iz 1909. godine	57
2. Gradska štedionica grada Sarajeva i općinska inicijativa koncem 1930-ih godina	85
III Konačna realizacija. Izgradnja hidrocentrale “opštedržavnog značaja” u vrijeme obnove.....	111
1. Električno preduzeće Bosne i Hercegovine i hidrocentrala na Željeznici	113
2. Poteškoće izgradnje. Problemi transporta, građevinskog materijala i radne snage.....	149
3. Godina 1947. i “prva lasta” Petogodišnjeg plana	175
IV Prve godine rada Hidroelektrane Boriša Kovačević (1947–1954)	203
V Hidroelektrana Boriša Kovačević u uslovima radničkog samoupravljanja, intenzivne <i>sourizacije</i> i Bogatići Nova	239
Zaključak	265
Conclusion	277
Prilozi i fotografije	289

Izvori i literatura, popis priloga i fotografija, skraćenice	309
Izvori	311
Literatura.....	313
Popis priloga i fotografija	325
Skraćenice	327
Registri.....	331
Registar ličnih imena	333
Registar geografskih pojmova.....	339
Izvodi iz recenzija	345
O autorici.....	349

PREDGOVOR

Uvaženi profesor, akademik Dževad Juzbašić nerijetko nas je kao studente, a kasnije i mlađe kolege, podsjećao na to da historičar mora voljeti rad u arhivu, gdje se treba hrabro suočiti s obiljem informacija i pri tome pustiti da ga, u odabiru istraživačke teme, a time i naučnoj profilaciji, vode upravo arhivski dokumenti. Istraživanje u arhivu ima posebnu draž, pri čemu osjećate posebno ushićenje kada uvidite da ste upravo vi, prvi nakon dugog niza godina, otvorili datu kutiju, odvezali kanap ili otklonili korodiranu spajalicu i pribadaču s dokumenata i otkrili neki novi podatak, više ili manje važnu povijesnu činjenicu. Zbog toga pripadam onim historičarima koji uistinu uživaju u radu u arhivu, sjedenju u često neadekvatnim i skućenim čitaonicama, družeći se s prašnjavim i od vlage iskrivljenim i obojenim arhivskim kutijama i fasciklama i mnoštvom čitljivih i nečitljivih dokumenata.

Ova studija pred vama rezultat je više slučajnosti nego mog dosadašnjeg ličnog afiniteta ili programa moje matične kuće. Istražujući neke druge, *velike* i *važne* teme iz dominirajuće političke historije, bez posebnih očekivanja i detaljnog plana rada, *pustila sam da me građa vodi* i počela prikupljati dokumente tematike koja do sada nije bila predmet mog, niti sistematičnog naučnog interesovanja mojih kolega.

Zaintrigirana pitanjem međurepubličkih pregovora 1970-ih godina oko iskorištavanja velikog hidropotencijala rijeke Drine i neuspjeha političkog dogovora oko zajedničkih projekata između SR Bosne i Hercegovine, SR Srbije i SR Crne Gore, počela sam uočavati važnost jednog i političkog i privrednog pitanja. Značaj industrijalizacije i elektrifikacije socijalističke Jugoslavije i Bosne i Hercegovine naglašen je u svim radovima koji tretiraju pitanje bosanskohercegovačkog povijesnog hoda od 1945. do 1990. godine. Međutim, očigledno je da je elektrifikacija kao

privredni zadatak imala i političku ulogu s ciljem jačanja sposobnosti republika, samostalnosti federalne države, a time i njenog položaja na aktuelnoj geopolitičkoj karti. Ipak, o samom složenom i dugotrajnom procesu elektrifikacije u Bosni i Hercegovini, nadležnim i operativnim institucijama, usvojenim programima i korigiranim planovima, poteškoćama i dostignućima njihovog provođenja do sada nije pisano. Također, pitanja opće elektrifikacije, širenja električne mreže i opće dostupnosti *struje*, kao i promjena koje ona donosi u urbane i ruralne sredine, mijenjajući svakodnevnicu gradskog i seoskog stanovništva, njihove navike i interesovanja, nisu bili predmet posebnog izučavanja.

To su mi potvrdili i nemili događaji u Sarajevu u martu 2023. godine. Iznenada, ali shodno dugogodišnjem propadanju i postojećem stanju sasvim očekivano, dio zgrade kalorične elektrane u Sarajevu srušio se na glavnu gradsku saobraćajnicu. Ova elektrana izgrađena je 1895, a 2015. godine centrala i prateći građevinski kompleks proglašeni su nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine. Za njeno višegodišnje zanemarivanje nismo čuli smisleno opravdanje, a za novonastalu katastrofu pronašlo se lakonsko rješenje fizičkog raščišćavanja ove velike sramote civitasa. Objavljeni napisi o ovom događaju i stanju ovog objekta od posebnog historijskog značaja, tokom kratkotrajne medijske pažnje, pokazali su koliko se doista malo zna o elektrifikaciji glavnog grada i značaju električne energije u njegovoj modernizacijskoj transformaciji i urbanom razvoju i koliko se malo pridaje značaja našem industrijskom naslijeđu.

Pronalazeći različite dokumente u Arhivu Bosne i Hercegovine, u početku se samo simpatičnom činila ideja o istraživaču historije socijalističke elektroprivrede. Vremenom sam postala svjesna neophodnosti detaljnijeg izučavanja ove problematike u periodu ranog socijalizma, pri čemu je fokus istraživača ovog perioda dugo bio isključivo na političkim zbivanjima i partijskoj organizaciji. Dokumenti do kojih sam dolazila ukazivali su na elektrifikaciju kao itekako značajan proces koji

je, shodno postojećim prirodnim bogatstvima i središnjem položaju republike u Jugoslaviji, bio karakterističan i važan za Bosnu i Hercegovinu. Pri tome mislim na višedecenijsku izgradnju elektroenergetskog sistema, izgradnju velikih hidroelektrana i termoelektrana i njihovog mrežnog uvezivanja kao snabdjevača industrije, te zahuktale lokomotive države i društva, neophodnom i jeftinom električnom energijom. Na drugoj strani, proces elektrifikacije bio je “opštenarodna potreba”. Ona je značila i veću dostupnost električne energije ne samo velikim nego i malim potrošačima, osvjetljavanje javnih, zajedničkih prostora i elektrificiranje domaćinstava koja se upoznaju s brojnim blagodatima koje struja donosi. Ona je značajno promijenila svakodnevnu rutinu i obaveze malih ljudi, način rada i privređivanja, kao i njihovo slobodno vrijeme, tzv. dokolicu. Bez sumnje, električna energija je od njenog *otkrivanja* i ograničene upotrebe na prijelomu stoljeća, pa do konca 1970-ih godina kada se u Bosni i Hercegovini postiže zavidan nivo opće elektrifikacije, značila veliku, pa i dramatičnu promjenu u životu.

Pod dojmom *novootkrivene* problematike i mnoštva otvorenih pitanja pročitala sam članak dr. Saše Ilića “Savezna elektroprivreda 1945–1951. godine. Institucije i značaj arhivske građe fondova iz oblasti elektroprivrede” koji me je posebno nadahnuo i kojem sam se, kao svojevrsnom smjerokazu i korektoru, iznova vraćala tokom istraživanja i pisanja. Ovaj i drugi odlični članci kolege Ilića potakli su me na razmišljanje da je permanentno prisutan proces elektrifikacije, koji je tokom promatranog perioda imao svoje različite faze, istovremeno rezultat političkih ambicija i povod brojnih društvenih i socijalnih promjena. Upravo zbog te njegove složenosti, historičaru je skoro nemoguće sagledati ga u cjelini tokom višedecenijskog razvoja socijalističke Bosne i Hercegovine. Stoga, moja namjera je bila da jednim konkretnim primjerom skrenem pažnju na elektrifikaciju i njen značaj, ukažem na to koliko se aktuelni politički, privredni i društveni postratni kontekst odražavao na dinamiku izgradnje jednog značajnog građevinskog poduhvata koji je, u datom

povijesnom trenutku, značio izuzetno privredno dostignuće i otkrijem koliko je kroz njega moguće osjetiti duh vremena i prostora, razumjeti intencije vlasti i aktivnost “običnih građana”.

Kada se govori o elektrifikaciji Bosne i Hercegovine nakon 1945. godine, kao pionirski uspješni poduhvat spominje se izgradnja hidrocentrale u Bogatićima, u općini Trnovo, na rijeci Željeznici. Ova hidroelektrana bila je prva novoizgrađena centrala u federativnoj Jugoslaviji i smatrana je “prvom lastom” Petogodišnjeg plana razvitka narodne privrede. Kao hidrocentrala općedržavnog značaja, ona je u narednim decenijama predstavljala važan izvor električne energije za privredu sarajevskog industrijskog bazena i elektrifikaciju glavnog grada i njegove okoline i upravo je njena izgradnja u fokusu ovog rada. Stoga, moglo bi se reći da je ova knjiga studija o povijesti jedne institucije. U njoj se kroz više decenija prati postepena realizacija ideja o izgradnji jednog važnog objekta, hidrocentrale (hidroelektrična centrala, hidroelektrana) koja jeste složeno postrojenje. Svaku hidrocentralu čini niz objekata za prikupljanje, dovođenje, upotrebu i odvođenje vode u kojem se iskorištava energija vodenog potencijala i pomoću vodenih turbina energija vode najprije pretvara u kinetičku energiju njezinog strujanja, a potom u mehaničku energiju koja pokreće generator, koji na koncu mehaničku pretvara u električnu energiju. Proizvedena električna energija dalekovodnom mrežom dostavlja se potrošačima, što sve zajedno čini složeni sistem čija je izgradnja višestruko zahtjevan poduhvat koji iziskuje značajna materijalna ulaganja.

Prvobitna namjera bila je da se zaista isključivo fokusiram na planove elektrifikacije u poslijeratnom periodu, izgradnju, kao i prve godine rada hidrocentrale na rijeci Željeznici koja se gradila u toku prve dvije postratne godine, periodu sveopće obnove kao pripreme faze za planšku izgradnju. Njena izgradnja u vrijeme obnove već je govorila o posebnosti ove teme, što će vrlo brzo dodatno potvrditi arhivski dokumenti koji su mi otkrili da inicijativa za njenu izgradnju ima svoju prethistoriju.

To će u osnovi utjecati na konačnu strukturu knjige i primjenu kombinacije hronološkog i tematskog pristupa ovoj temi, tj. sagledavanju realizacije jedne *ideje u kontinuitetu*.

Naime, izgradnja hidrocentrale u Bogatićima započela je još tokom posljednjih ratnih mjeseci 1945. godine. Međutim, još prije Drugog svjetskog rata, općinska vlast u Sarajevu, preko svoje Gradske štedionice, koncem 1930-ih godina uputila je zahtjev Kraljevskoj banskoj upravi Drinske banovine za dobijanje koncesija za izgradnju centrale na Željeznici tridesetak kilometara udaljene od Sarajeva i u predvečerje rata započele su ozbiljne pripreme. Gradska štedionica grada Sarajeva, koja je osnovana 1922. godine, ustvari je ponovno pokrenula inicijativu Gradske općine još iz 1909. godine.

Izgradnja ove hidrocentrale bila je očito važna u kontekstu razvoja i modernizacije Sarajeva, koje postepeno dobiva obrise savremenog političkog, ekonomskog i društvenog centra. Radi razumijevanja konačne realizacije bilo je neophodno *vratiti se* u austrougarski period, u godine pojave električne energije u Bosni i Hercegovini, i osvrnuti se na prve proizvođače *elektrine*, način njenog korištenja, distribucije, naplaćivanja i slično. Sarajevo je električnu energiju, u prvom redu za industriju, osvjetljavanje javnog prostora i gradski tramvajski saobraćaj dobilo od spomenute kalorične centrale na Hisetima. Međutim, usljed širenja grada i sve veće potražnje za električnom energijom, Gradska uprava Sarajeva inicirala je izgradnju novog, stalnog i jeftinog izvora električne energije, tj. izgradnju hidrocentrale u Bogatićima. Ova centrala kao trgovačko preduzeće trebala je riješiti problem sve većih potreba grada za *munjevinom*, a istovremeno biti izvor značajnih finansijskih sredstava općinske uprave. Kroz dokumente Zemaljske vlade pratila sam iscrpne pregovore oko koncesije koju su gradske vlasti na koncu i dobile, ali je Prvi svjetski rat omeo ovu intenciju sarajevske općine.

Inicijativa je ponovno oživljena krajem 1930-ih godina, kada je Gradska štedionica dobila koncesiju za izgradnju i građevinsku dozvolu te

obezbijedila značajna sredstva, alate i materijal. Nova vlast kvislinške Nezavisne Države Hrvatske podržala je ovu inicijativu pozivajući se na poštivanje odluka i rješenja svojih prethodnika. Određeni pripremni radovi vršeni su tokom 1941. i 1942. godine, da bi usljed pogoršanja ratnih prilika bili u potpunosti obustavljeni tokom 1943. i 1944. godine.

Po oslobođenju Sarajeva u aprilu 1945. godine ona se ponovno aktualizira i izgradnja hidrocentrale na Željeznici postaje jedan od prioriteta prvobitnih elektrifikacionih planova DFJ, tj. FNRJ, kao jedan od 16 objekata općedržavnog značaja. U njenu izgradnju u vrijeme obnove, kao investitori pod budnim okom saveznog centra, bili su uključeni Ministarstvo industrije i rudarstva BiH, Ministarstvo građevina, Električno preduzeće Bosne i Hercegovine, koje se danas smatra pretečom JP Elektroprivrede BiH, kao i različita *zemaljska* i *gradska* građevinska preduzeća kao izvođači radova.

Hidrocentrala na rijeci Željeznici u Bogatićima završena je u junu 1947. godine i njeno svečano otvorenje imalo je i praktični značaj i veliku simboličku vrijednost. U njoj izgradnji zrcali se duh poslijeratnog vremena, ratne devastacije, sveopće nestašice i neimaštine, nacionalizacije imovine, nedostatka alata, materijala i mašina, nedostatka radne, posebno kvalifikovane snage i problem njene fluktuacije, forsirane deagrarizacije i guranje seljaka u industriju, tzv. ruralnog egzodusa, zapostavljanje sela i poljoprivrede. To je period iskorištavanja ratnih zarobljenika, kopiranja sovjetskih modela i metoda, uvođenja norme, organiziranja omladinskih radnih akcija, poticanja radnog pregalništva, udarništva, dobrovoljnog rada, radničkih takmičenja i slično. Na drugoj strani, s izgradnjom hidrocentrale u Bogatićima otkrivamo historiju institucija, nastanak, rad, razvoj pojedinih preduzeća, direkcija, uprava, ministarstava i slično, i to u kontekstu stroge etatizacije, podređenosti svih domena političkog i društvenog života partijsko-političkom centru.

Prve godine rada hidrocentrale su period obilježen nejasnim ingerencijama između gradskih i zemaljskih građevinskih preduzeća,

između republičkih ministarstava, direkcija i zavoda, između republičke i savezne elektroprivrede, “privrednog partikularizma” i “birokratskog centralizma”. To je period provođenja prvog Petogodišnjeg plana koji je odredio dinamiku i ciljeve svih privrednih segmenata, ali i period političke i ekonomske krize, reorganizacije državne uprave, postupene decentralizacije upravljanja privredom, razvlašćivanja i dokidanja saveznih elektroprivrednih institucija i tzv. republikanizacije. Nakon vrhunca državnog centralizma, početkom 1950. godine, postepeno i elektroprivredna djelatnost postaje isključivo briga republičkih vlada.

Osnovna namjera bila je usredotočiti se na drugu polovinu 1940-ih godina, rekonstruirati izgradnju ove hidrocentrale i njen značaj, ukazati na prve godine njenog rada i probleme s kojima se susretala. Ipak, informacije do kojih sam postepeno dolazila nametnule su neku vrstu epiloga. Zbog toga sam u posljednjem poglavlju ukazala na osnovnu *hronološku nit* administrativno-operacionog rukovodstva nad hidrocentralom, njen položaj u uslovima intenzivnog *samoupravnog organizovanja, ourizacije* i *sourizacije*, uspostavljanja jedinstvenog elektroenergetskog sistema u Republici, kao i njen učinak u sveukupnoj proizvodnji električne energije. Na koncu, vrlo kratko, osvrnula sam se i na položaj ovog složenog elektroenergetskog izvora danas, sada kao rekonstruirane, modernizirane i ojačane male hidroelektrane Bogatići Nova.

Iako promatrana u određenom kratkom vremenskom okviru, ova problematika pokazala se kao istraživački složen i zahtjevan zadatak. Dosada objavljena literatura o spomenutom periodu, i u Jugoslaviji i u Bosni i Hercegovini, itekako je značajna i bogata, ali o pitanju poslijeratne elektrifikacije govori se samo uzgred, i to u kontekstu realizacije i problema provođenja prvog Petogodišnjeg plana. Ponekad se stiče dojam da povijest socijalističke Bosne i Hercegovine počinje tek od aprila, tj. juna 1947. godine, a prethodni period ostaje nekako zamagljen i nejasan. Ipak, dio obimne literature koja govori o tom periodu poslužio mi je u osnovnom skiciranju prostora i vremena u kojem promatram

ključnu temu. Na drugoj strani, literatura koja govori o elektrifikaciji od konca XIX stoljeća pa do danas, koja je objavljena u nama susjednim državama, poput knjige *100 godina crnogorske Elektroprivrede* (Nikšić: Elektroprivreda CG AD Nikšić, 2010), a posebno u Hrvatskoj, naprimjer monografija *Elektrodalmacija 1920–2021. 101 godina električne energije u Splitu* (Split: HEP, 2021), *125 godina električne energije u Rijeci* (Rijeka: HEP / DARI, 2006) i *Gradska munjara Sisak 1907.–1947. Povodom 100-te obljetnice uvođenja električne energije u gradu Sisak* (Sisak: Gradski muzej Sisak, 2007), bila mi je od velike pomoći. Osim osnovnih saznanja općenito o elektrifikaciji koja je već odavno predmet detaljnog izučavanja historičara, ali i stručnjaka drugih srodnih naučnih disciplina, omogućila mi je djelimičnu komparaciju i ukazala na šta to kod nas, u Bosni i Hercegovini, trebam obratiti posebnu pažnju.

Objavljene monografije u čast godišnjica pojedinih privrednih udruženja ili postrojenja koje sam konsultirala obično su bogato ilustrirane i donose kratke informativne tekstove o nastanku i razvoju industrijske mreže u Bosni i Hercegovini. To su u prvom redu monografije *Elektroprivreda Jugoslavije* (Beograd: Privredni pregled, 1962), *Elektrobosna Jajce: 1897–1977*. (Jajce: Elektrobosna, 1977), *Sto godina električne energije u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo: Elektroprivreda, 1988), *Elektroprivreda BiH* (Sarajevo: JP Elektroprivreda, 1992), *25 godina rada Bosanskohercegovačkog komiteta Međunarodnog vijeća za velike električne sisteme CIGRE* (Sarajevo: BH K CIGRE, 2018) i *30 godina rada Bosanskohercegovačkog komiteta Međunarodnog vijeća za velike električne sisteme CIGRE* (Sarajevo: BH K CIGRE, 2022).

Ipak, moja namjera je bila da knjiga pred vama bude zasnovana uglavnom na arhivskoj građi, i to u najvećoj mjeri onoj koja do sada nije bila predmet posebne naučne pažnje. Prikupljanje informacija iz arhivske građe bio je zahtjevan posao, zaista iscrpljujuće traganje za djelićima koji su hronološki i tematski povezani trebali činiti smislenu i jasnu cjelinu. Značajno otežavajuća okolnost, s kojom se suočavaju svi

historičari, bilo da se bave daljom ili bližom prošlošću, jeste problem nesređenosti i nedostupnosti arhivske građe. Određeni fondovi koji su mnogo obećavali bili su samo djelimično dostupni. Takav je slučaj s fondom Drinske banovine, koji je jednim dijelom stradao u požaru 2014. godine, dok je ostatak trenutno na konzervaciji. Fond Gradske štedionice koji se čuva u Historijskom arhivu grada Sarajeva nije sređen i tako uopće nije dostupan istraživačima, dok, na primjer, fond Ministarstva industrije i rudarstva Bosne i Hercegovine u Arhivu Bosne i Hercegovine ne posjeduje inventar niti bilo kakav primarni popis, što značajno otežava rad istraživača. Za neku građu, poput one Glavne direkcije elektroprivrede za Bosnu i Hercegovinu Ministarstva elektroprivrede FNRJ ili pak Republičkog sekretarijata za energetiku i industriju Savjeta Izvršnog vijeća za elektroprivredu, tek treba da se utvrdi gdje je deponovana i je li uopće sačuvana.

Posebna dilema u pripremi ove knjige bila je kako ujednačiti navođenje arhivske građe iz tri različita povijesna perioda, tri arhiva i brojnih, uglavnom nesređenih fondova. Korišteni fondovi Arhiva Jugoslavije stručno su sređeni, građa u njima inventarisana i popisana, a oni obilježeni posebnim brojevima pa korišteni fond Komisije državne kontrole FNRJ nosi broj 164, fond Ministarstva elektroprivrede Vlade FNRJ 11, fond Ministarstva industrije Vlade FNRJ 17, a fond Savjeta za energetiku i ekstraktivnu industriju Vlade FNRJ broj 59. Ustaljena praksa pri navođenju korištene građe jeste da se koristi numerička oznaka koja se sastoji od broja fonda, broja arhivske jedinice (kutije) i broja jedinice opisa. Međutim, pored ove građe iz Arhiva Jugoslavije, ostala konsultirana građa najvećim dijelom nije arhivistički sređena i primjena ovakvog modela navođenja nije bila moguća. Ipak, nastojala sam što više ujednačiti citiranje smatrajući korisnim naznačiti što više informacija u fusnotama (pored arhiva i fonda i broja kutije, još i naziv dokumenta, tj. predmeta, instituciju koja šalje dokument, ponekad i instituciju kojoj se šalje, mjesto ako je naznačeno, datum i slično). Iako se danas pribjegava praktičnom

reduciranju i unifikaciji, u ovom slučaju *mora nesređene građe*, ovakvim iscrpnim navođenjem smatrala sam da će fusnote biti jasnije i da će nekom drugom istraživaču tako biti lakše da dođe do korištenih izvora.

Na drugoj strani, određene informacije važne za “republikansku elektrifikaciju”, na svoje opće zadovoljstvo, pronašla sam u periodici i dnevnoj štampi, koja se pokazala kao vrijedan izvor. Ona mi je pomogla ne samo u rekonstrukciji slijeda povijesnog događanja već i boljem razumijevanju nijansiranosti nove i vrlo euforične društveno-političke postratne atmosfere koja se na osnovu forsiranih ideoloških postavki, novih objašnjenja narodne usredotočenosti i opravdanosti postojanja zajedničke države i namjera rukovodstva, stvarala u tim godinama.

Tekst koji slijedi doista je rezultat predanog rada na dokumentima različitih arhivskih fondova, sublimacije informacija do kojih sam došla i, kao i svako naučno utemeljeno historiografsko djelo, *pati* od privremenosti. Ovom knjigom sam, koliko je to dostupna građa dozvolila, *osvijetlila* jednu veliku i ozbiljnu istraživačku temu koja je do sada u potpunosti bila izvan interesa historičara u Bosni i Hercegovini. Ona se, različitim elementima ekonomske historije, statistike, društvene i socijalne historije, svakodnevice i historije institucija lokalnog, regionalnog, republičkog i saveznog značaja, rekonstrukcijom, analizom i komparacijom na razuđenoj izvornoj podlozi bavi ključnim procesima u jednoj kratkoj, ali bremenitoj povijesnoj epohi. Kao takva, otvara niz pitanja, koja će zasigurno tek biti predmet studioznijeg istraživanja bosanskohercegovačke historiografije.

Na kraju bih željela da se zahvalim onima koji su pomogli u nastajanju ove knjige. Najsrdačnije zahvaljujem kolegi, sada već dugogodišnjem prijatelju, Bori Jurišiću iz Arhiva Bosne i Hercegovine, koji je pokazao veliko razumijevanje za moju ushićenost ovom temom. Bez Borine stručne pomoći, truda i upornog traganja za *Bogatićima* u brojnim depoima, fondovima i zbirkama razasutim na različitim lokacijama, ova knjiga zasigurno ne bi bila napisana. Veliku zahvalnost

dugujem i kolegi Saši Beltramu iz Historijskog arhiva Sarajeva, koji je u vrijednom fundusu ovog arhiva, pored onoga što sam tražila, pronašao i druge dokumente i studije koje su mi bile od iznimne koristi. Profesorici Nani Palinić (s Građevinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci) i kolegi Ljubomiru Radiću (iz Hrvatskog pomorskog muzeja Split) dugujem veliku zahvalnost na pomoći oko primarne literature i iznimnoj kolegijalnosti koja svima može biti nauk.

Zahvalnost dugujem recenzentima knjige, prof. dr. Zijadu Šehiću, dr. sc. Saši Iliću i prof. dr. Mirzi Džananoviću, koji su svojim sugestijama i komentarima doprinijeli da tekst u konačnici bude kvalitetniji i jasniji. Profesoru Šehiću iznimno sam zahvalna na pomoći oko prijevoda dokumenata na njemačkom jeziku iz fonda Zemaljske vlade, kao i prijateljici Nirmeli Imamović i zetu Aldinu Hećimoviću.

Svom *Jezičkom odjeljenju*, dr. Hani Younis, dr. Sanji Gladanac-Petrović i Mehmedu Hodžiću, MA, zahvalna sam na velikoj pomoći, literaturi i dokumentima koje su mi pronalazili tokom svojih istraživanja, prvim čitanjima teksta i vrijednim sugestijama. Njima, kao i kolegama Amiru Džiniću, MA i dr. Enesu Dediću, duboko sam zahvalna na strpljenju pri mojim opširnim elaboracijama svakog netom pronađenog detalja o *hidrocentrali u izgradnji* na našim redovnim sesijama srijedom. Na podršci koja je potakla moj radni elan hvala i direktoru dr. Sedadu Bešliji i kolegici dr. Hani Younis, kao glavnoj i odgovornoj urednici knjige. Također, hvala na trudu i posvećenosti dragim kolegicama Amri Mekić, Aidi Kadriji i Zenaidi Karavdić.

Na kraju, najveću zahvalnost dugujem svojim roditeljima koji su, svako na svoj način, doprinijeli da danas budem tu i to što jesam. Veliko hvala na podršci i strpljenju mom suprugu Adisu, koji mi je kao elektrotehničar i inženjer uporno, s više ili manje uspjeha, objašnjavao razliku između snage, tj. učinka i napona električne energije, način rada rotora i statora, zadatak galvanometra, razliku između osnovnih i operacionih planova proizvodnje, Francisove, Peltonove i Kaplanove

turbine i slično. Mojoj djeci, Umi i Džaferu, hvala na razumijevanju i iskrenoj, dječijoj uzbuđenosti tokom naših putešestvija dolinom rijeke Željeznice u potrazi za *maminom hidrocentralom*.